

Józef Chałasiński

Socjologia polska w międzynarodowym biograficznym leksykonie socjologów

Przegląd Socjologiczny / Sociological Review 14/2, 149-154

1960

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

K E C E N Z J E

SOCJOLOGIA POLSKA W MIĘDZYNARODOWYM BIOGRAFICZNYM LEKSYKONIE SOCJOLOGÓW

Ruch socjologiczny niemiecki po krytycznym okresie hitleryzmu przynosi obecnie coraz więcej oznak ożywienia naukowego i wydawniczego. Wyraża się to również w publikacjach o charakterze encyklopedycznym. Taką publikacją jest *Internationales Soziologen Lexicon*, wydany w 1959 r. pod red. W. Bernsdorfa, docenta socjologii w Gewerkschaftsinstitut für Rationalisierungsfragen w Berlinie. Duży tom o 662 stronach zawiera sylwetki filozofów społecznych i socjologów, podane w porządku alfabetycznym, wszystkie jednym ciągiem bez podziału na kraje. Obejmuje zarówno historię, poczynając w zasadzie od XVIII w., jak i socjologów współczesnych ze wszystkich krajów. Z pisarzy dawniejszych epok uwzględniony został jedynie arabski filozof i historyk Ibn Chaldun (ur. 1332 w Tunisie, zm. 1406 w Kairze). W notatce F. Bülowa, profesora na Freie Universität (Berlin), o Ibn Chaldunie akcentuje się jego zainteresowanie dla procesów formowania się cywilizacji miejskiej i jej niebezpieczeństw, dla zagadnień podnoszenia się i upadku narodów oraz dla przejawów dekadencji kultury.

Bielinskij, Bucharin, Cassirer, Comte, Condorcet, Dobroliubow, Dragomanow, El-Saaty, Engels, Escarpit, Ezzat, Hegel, Hercen, Lenin, Luxemburg, Mao Tse-tung, Maquet, Marx, Mill, Naraghi, Park, Plechanow, Rokkan, Smith, Sorokin, Winogradow, Znaniecki — to alfabetyczna próbka ilustrująca szeroki zakres *Lexiconu*, który przy żyjących zawęża się do socjologii jako osobnej nauki i do badań socjologicznych. Zawężenie to nie jest wszakże konsekwentne, zwłaszcza w stosunku do autorów niemieckich.

Przy dużej liczbie autorów rosyjskich dawniejszych w *Lexiconie*, z autorów radzieckich okresu powojennego w krótkich wzmiankach uwzględnieni są tylko: G. F. Aleksandrow (ur. 1908) jako „krytyk zachodniej socjologii” i W. A. Karpiński (ur. 1880) jako interpretator struktury społeczeństwa radzieckiego oraz D. Selenin (ur. 1897), etnograf. Dane *Lexiconu* nie wychodzą przeważnie poza 1957 r. Niemieckie informacje są bardziej zaktualizowane. W *Lexiconie* nie znajdzie czytelnik informacji o Radzieckim Towarzystwie Socjologicznym, założonym w 1958 r.

Nie oznacza to, aby *Lexicon* pominął żyjących marksistowskich autorów. Mao Tse-tungowi (ur. 1893) poświęcono 1¹/₂ strony; G. Lukacswi (ur. 1885) prawie 2 strony. Krótsze notatki mają: francuski marksista H. Lefebvre (ur. 1901) z Centre National de la Recherche Scientifique, A. Meusel (ur. 1896), profesor na uniwersytecie Humboldta w Berlinie, B. Stern (ur. 1894), wykładowca socjologii na Columbia University w New Yorku i redaktor amerykańskiego kwartalnika „Science and Society”. Jest Kuo Mo-žo (ur. 1891), pisarz i historyk, prezes Chińskiej Akademii Nauk w Pekinie, i Ch'en Han-sheng (ur. 1897), specjalista od „socjologii agrarnej” z wykształceniem socjologicznym angielskim i amerykańskim, oraz wielu innych zarówno z Chin i Taiwanu, jak i emigrantów. Wśród chińskich socjologów jest w *Lexiconie* Sum Pen-wen (ur. 1892), pierwszy chiński socjolog z zagranicznym wykształceniem i autor pierwszych podręczników socjologii w chińskim języku, opublikowanych w 1931 r. i w latach następnych.

Marksistowskim krytykiem socjologii jest J. Goričar (ur. 1907), profesor socjologii na uniwersytecie w Lubljanie. Wśród jego publikacji wymieniono dwutomowe *Wprowadzenie*

do nauk społecznych (1953—1954). Z notatki dowiadujemy się, że jego krytyka obejmuje również Znanięckiego. Z Jugosławii są także: R. Lukić (ur. 1914), profesor teorii państwa i prawa na uniwersytecie w Belgradzie, przewodniczący Jugosłowiańskiego Towarzystwa Socjologicznego, O. Mandić (ur. 1906), profesor socjologii na uniwersytecie w Zagrzebiu, M. Mirković (ur. 1898), ekonomista i profesor historii gospodarczej na uniwersytecie w Zagrzebiu.

Selekcja nazwisk, jakie się włącza do takiego *Lexiconu*, następuje zawsze wiele trudności. Stosunkowo do liczby socjologów w Ameryce i w powojennych Niemczech, Amerykanów bardziej preselekcjonowano i nie zawsze jest jasne według jakich kryteriów; autorów niemieckich uwzględniono bez porównania szerzej. W notatce o F. Fürstenbergu (ur. w 1930 r.), młodym wykładowcy na uniwersytecie w Tübingen, oprócz artykułów w czasopiśmie wymienia się współautorstwo w amerykańskiej książce pt. *Money and Motivation* (1955). Młody niemiecki współautor tej książki został w *Lexiconie* uwzględniony, a głównego jej autora W. F. Whyte'a, profesora na Cornell University, nie ma.

Porównanie zakresu uwzględnionych autorów niemieckich i amerykańskich budzi zastrzeżenia. Do poważniejszych wątpliwości należy opuszczenie John Deweya, czołowego amerykańskiego filozofa XX w. i twórcy systemu społecznej filozofii wychowania. Dewey jest chyba tym autorem amerykańskim, który najczęściej występuje w doktorskich i innych pracach autorów niemieckich umieszczonych w *Lexiconie*. Dlaczego nie ma Johna Deweya, jeżeli jest Ernst Cassirer (1874—1945)?

Jednocześnie w *Lexiconie* znajduje czytelnik sylwetkę Ernsta Kriecka (1882—1947), pióra redaktora *Lexiconu* W. Bernsdorfa. Krieck był czołowym przedstawicielem filozofii wychowania „narodowego socjalizmu”. W zakończeniu charakterystyki Kriecka czytamy: „Po 1932 r. Krieck w licznych publikacjach starał się narodowy socjalizm uzasadnić filozoficznie. Niezależnie od tego wyniki jego pedagogiczno-socjologicznych dociekań sprzed 1933 r. trzeba ocenić pozytywnie”. Niemiecki dział *Lexiconu* byłby niepełny, gdyby pominięto profesorów, którzy tworzyli filozofię i teorię narodowego socjalizmu. Teorię narodowego socjalizmu reprezentuje w *Lexiconie* nie tylko filozof E. Krieck. Całą stroną poświęcono C. Schmittowi (ur. 1888 r.), profesorowi na uniwersytecie w Berlinie w latach 1933—1945, teoretykowi państwa „narodowego socjalizmu”. *Lexicon* przypomina czytelnikowi poglądy profesora Schmitta, według którego do istoty zjawiska politycznego należy podział ludzi na „wrogów” i „przyjaciół”. Schmitt zarzucał zwolennikom liberalizmu i parlamentarnej demokracji, że nie rozumieją istoty zjawiska politycznego, mieszając kategorie moralne z politycznymi.

W encyklopedii, jak na cmentarzu, wrogowie i przyjaciele leżą obok siebie przemieszani i w zgodzie. Na s. 491 — profesor dr Carl Schmitt, czołowy teoretyk państwa „narodowego socjalizmu”, a kilkanaście stron przed nim (s. 474) docent Stanisław Rychliński z Warszawy, o którym czytamy: „Polnischer Soziolog, * 22 5 1903, in Warschau, 1945 von den Nationalsozialisten erschossen . . .”.

Podobna notatka jest o czeskim filozofie i socjologu: Bruno Zwicker, „Tschechischer Philosoph und Soziolog, 1907 — 44 (starb in der Gaskammer des Konzentrationslagers Oswieczim) . . .” Zwicker był współpracownikiem czeskiej „Sociologica Revue”, którą założył i redagował uwzględniony w *Lexiconie*, niedawno zmarły A. Bláha (ur. 1879). Wśród czeskich socjologów uwzględniony również został J. S. Roucek (ur. 1902), kierownik sekcji socjologicznej na University of Bridgeport (USA), redaktor i współautor publikacji *Contemporary Sociology* (New York 1958). W tej publikacji Roucek jest autorem także rozdziału o socjologii polskiej (wśród współautorów tej publikacji figuruje również Polak — Feliks Gross, profesor w Brooklyn College w Nowym Jorku).

O niemieckim socjologu E. Kogenie (ur. 1903) dowiadujemy się z *Lexiconu*, że spędził jakiś czas w obozie koncentracyjnym w Buchenwaldzie i jest autorem książki *Der SS-Staat. Das System der deutschen Konzentrationslager* (1946). Kogen zajmuje się problemem zbiorowego przestępstwa i systemu władzy opartego na terrorze.

Uwzględnianie innych nauk społecznych nie występuje w *Lexiconie* jednakowo w stosunku do wszystkich krajów. W odniesieniu do Polski trzymano się ram katedr socjologii, uwzględniając pozasocjologiczne zainteresowania socjologów. O J. S. Bystroni (ur. 1892) czytelnik dowiaduje się, że interesował się przede wszystkim etnografią, a o K. Dobrowolskim, że przeważnie ogłaszał prace z historii kultury.

Autorów reprezentujących powiązania socjologii z innymi naukami i z praktycznymi dziedzinami życia — ekonomia, życie gospodarcze, prawo, pedagogia, antropologia — uwzględniono dość szeroko z Niemiec, wyjątkowo z USA lub innych krajów. Wśród antropologów niemieckich jest również Ilse Schwidetzky, urodzona w Poznańskim w 1907 r., przed wojną docent w Instytucie Antropologicznym na uniwersytecie we Wrocławiu. Przytoczona w *Lexiconie* bibliografia prac tej autorki zawiera również studia antropologiczno-socjologiczne dotyczące Wrocławia i Śląska. Połączenie socjologii z antropologią i demografią reprezentuje również K. V. Müller (ur. 1896), profesor Wyższej Szkoły Gospodarstwa i Nauk Społecznych w Norymberdze. Wśród licznych prac Müllera jest również kilka na temat adaptacji przesiedleńców z naszych Ziem Zachodnich.

Najstarszym z socjologów polskich, występujących w *Lexiconie*, jest Ludwik Gumpłowicz (ur. w 1838, zm. 1909). W artykule pióra F. Bülowa, profesora na Freie Universität w Berlinie, przypomina się, że *Grundriss der Soziologie* Gumpłowicza, które ukazało się w 1885 r., było pierwszą książką w języku niemieckim, która w tytule miała wyraz „Socjologia”. Informacja o Gumpłowiczu podaje, że urodził się w Krakowie i „był czynny politycznie jako demokrat w Polsce”. Nie ma mowy o jego działalności pisarskiej w Polsce. Miejsce Gumpłowicza w historii socjologii nie zamyka się w granicach piśmiennictwa polskiego, austriackiego i niemieckiego. O F. R. Savorgnani (ur. 1879), statystyku i demografie włoskim, profesorsze na uniwersytecie w Rzymie, pisze w *Lexiconie* prof. F. Ferrarotti z tegoż uniwersytetu, że „jego [Savorgnana] poglądy socjologiczne urabiała głównie szkoła Gumpłowicza”.

Najdłuższy artykuł (prawie 4 strony) poświęcony jest przedstawieniu poglądów i pracom naukowym w kraju i poza krajem Floriana Znanickiego (ur. 1882, zm. 1958). *Polish Peasant in Europe and America (1918—1920)* W. I. Thomasa i F. Znanickiego występuje w tej charakterystyce, zgodnie z opinią amerykańską, jako „zwrotny punkt w rozwoju socjologii amerykańskiej”. Autorem artykułu o Znanickim, tak samo jak o innych socjologach polskich z wyjątkiem Gumpłowicza i Malinowskiego, jest A. Miller, docent na uniwersytecie w Bazylei.

O Bronisławie Malinowskim (ur. 1884, zm. 1942) pisze (2 strony) socjolog niemiecki R. Dahrendorf. Wielka rola Malinowskiego w rozwoju anglosaskiej socjologii wiąże się, według Dahrendorfa, nie tylko z gronem utalentowanych jego uczniów, lecz także z oddziaływaniem jego funkcjonalizmu na wybitnych socjologów spoza kręgu uczniów, jak socjologowie amerykańscy T. Parsons (ur. 1902) i R. K. Merton (ur. 1910). Z uczniów Malinowskiego uwzględnieni są osobno w *Lexiconie*: R. Firth (ur. 1901), profesor etnosocjologii w London School of Economics w Londynie, S. F. Nadel (ur. 1903, zm. 1955), emigrant niemiecki, od 1950 r. do śmierci profesor antropologii w australijskim Narodowym Uniwersytecie w Canberra, J. Obrębski (ur. 1905), Polak, wykładający w Nowym Jorku. O wpływie Malinowskiego mówi się przy pracach G. P. Murdocka, profesora z Yale University (USA), S. O. B. Hanssena (ur. 1917), docenta socjologii na uniwersytecie w Sztokholmie, i innych autorów.

Uczniem Malinowskiego i tłumaczem jego prac na język chiński był wybitny socjolog Fei Hsiao-t'ung (ur. 1911), profesor na uniwersytecie w Pekinie. Według *Contemporary Sociology* (1958, pod red. J. S. Rouceka), w której jest o Fei więcej informacji, Fei ogłosił w 1950 r. autobiograficzną relację o swoich wewnętrznych przeobrażeniach, które go ideowo związały z rewolucją ludową w Chinach, doprowadziły do przewyciężenia indywidualizmu i poglądów socjologii burżuazyjnej, oraz ogłosił swój program reformy wydziałów socjologicznych dla związania ich z potrzebami Chin Ludowych. Przez szereg lat powojennych (do 1957 r.) Fei był bardzo aktywny naukowo i społecznie.

Z wybitnych nazwisk w historii socjologii i myśli społecznej w Polsce osobne jednostronicowe artykuły mają w *Lexiconie*: Ludwik Krzywicki (ur. 1859, zm. 1941), Stefan Czarnowski (ur. 1879, zm. 1937); pół strony — Leon Petrażycki (ur. 1867, zm. 1931); krótsze wzmianki: Edward Abramowski (ur. 1868, zm. 1918), Kazimierz Kelles-Krauz (ur. 1872, zm. 1906), Józef Supiński (ur. 1804, zm. 1892).

Pomijając na tym miejscu charakterystykę polskiej produkcji socjologicznej lat międzywojennych, zawartą w artykułach o polskich socjologach, trzeba zaznaczyć, że przez formalne ograniczenie zakresu do katedr socjologii (brak np. nazwisk Franciszka Bujaka, Heleny Radlińskiej) nie wystąpiły w pełni powiązania polskiej socjologii lat międzywojennych z przyległymi dziedzinami, jak pedagogika społeczna, demografia, monografie gospodarczo-społeczne, opieka społeczna. Poza „wielką trójką”, jak to określono w *Lexiconie* — Krzywicki, Znaniecki, Czarnowski — produkcja lat międzywojennych reprezentowana jest przez prace następujących autorów: J. S. Bystroń, J. Chałasiński, K. Dobrowolski, A. Hertz, J. Obrębski, M. Ossowska, S. Ossowski, S. Rychliński, T. Szczurkiewicz, Cz. Znamierowski.

Powojenna produkcja krajowa do 1957 r. włącznie, omówiona w dłuższych lub krótszych charakterystykach polskich socjologów lub uwzględniona w bibliografii, obejmuje następujące pozycje: J. Chałasiński (ur. 1904), *Społeczna genealogia inteligencji polskiej* (Prace Polskiego Instytutu Socjologicznego nr 1, Łódź 1946) oraz *Społeczeństwo i wychowanie* (Warszawa 1948); M. Ossowska (ur. 1896), *Podstawy nauki o moralności* (Warszawa 1947); *Motywy postępowania* (1949) i *Moralność mieszczańska* (Łódzkie Towarzystwo Naukowe 1956); S. Ossowski (ur. 1897), *Struktura klasowa w społecznej świadomości* (Łódzkie Towarzystwo Naukowe 1957) oraz *Marksizm i twórczość naukowa w społeczeństwie socjalistycznym* (Biblioteczka „Po prostu” 1957); J. Szczepański (ur. 1913) *Inteligencja i społeczeństwo* (Biblioteczka „Po prostu” 1957) i tegoż autora artykuły w „Przełądzie Socjologicznym”.

Z socjologów polskich czynnych poza krajem uwzględnieni zostali: J. Obrębski (ur. 1905), pracujący w Nowym Jorku nad studiami o Jamaice, i A. Hertz (ur. 1895), przebywający w Nowym Jorku; przedwojenny ekonomista polski F. Zweig (ur. 1896), od 1940 r. przebywający w Anglii, uwzględniony został ze względu na powojenne prace o robotnikach w Anglii.

Przeszło 600 stron intelektualnych biografii socjologów z całego świata, podanych alfabetycznie, zawiera informacje pobudzające do refleksji na różne tematy. Zatrzymam się na sprawie wieku autorów żyjących, którzy zostali w *Lexiconie* uwzględnieni.

Przy wymienionych autorach podawałem w nawiasach daty urodzenia. W ich świetle struktura wieku polskiej grupy zasługuje na uwagę. Najmłodszy wśród nich liczy 47 lat.

Inaczej w świetle *Lexiconu* wygląda struktura wieku zbiorowości socjologów innych krajów. W Ameryce najstarszymi wiekiem są: E. S. Bogardus (ur. 1882) i R. M. MacIver (ur. 1882), najmłodszymi — S. M. Lipset (ur. 1922), profesor socjologii na Uniwersytecie of California w Berkeley, i J. Nehnevajsa (ur. 1925), profesor socjologii na Columbia University. Ci najmłodszy Amerykanie nie są najmłodszymi socjologami w tym *Lexiconie*. Bardzo pochlebny charakterystykę Lipseta napisał socjolog niemiecki z Hamburga R. Dahrendorf, jeszcze młodszy, ur. w 1929 r. Załedwie trzydziestoletni jest profesorem zwyczajnym socjologii na Akademii Gospodarczej w Hamburgu. Habilitował się w 1957 r., mając 28 lat, a profesorem został mając 29 lat. Ma kilka poważnych publikacji z zakresu teorii socjologii, socjologii przemysłu i klas społecznych. Cztery książki tego autora w ciągu 5 lat (1953—1957) osiąga się nie tylko przez koncentrację młodego pracownika naukowego na pracy naukowej, a nie zarobkowej, lecz także przez możliwości drukarskie i właściwy cykl produkcji wydawniczo-drukarskiej.

Rówieśnicą Dahrendorfa jest Renata Mayntz (ur. 1929), od 1957 r. docent (Berlin), wykształcona na wzorach amerykańskich i zajmująca się między innymi zagadnieniami socjologii i psychologii przemysłu.

Dahrendorf i Mayntz nie są jednak najmłodszy. O rok młodszy od nich jest wspomniany poprzednio F. Fürstenberg (ur. 1930), wykładowca socjologii gospodarczej na uniwersytecie

w Tübingen. Niemiecka redakcja *Lexiconu* sięgnęła, jak wspomniałem, do młodszego pokolenia socjologów w Niemczech szerzej, niż gdzie indziej. Miała jednak z czego czerpać. Powojenna niemiecka socjologia rozwinęła się już dość wielostronnie w zakresie empirycznych badań, korzystając z możliwości kształcenia młodych ludzi w Ameryce. Ma ona oparcie w licznych instytutach uniwersyteckich w Niemczech Zachodnich.

Najmłodsze pokolenie socjologów w wieku lat 30—40 różnych krajów to jeden z ciekawszych tematów, jakie nasuwają się przy lekturze tego *Lexiconu*. Dla ilustracji wymienimy następujących: A. Touraine (ur. 1925) z Francji, specjalista w dziedzinie socjologii przemysłu, H. Mendras (ur. 1927) z Francji, specjalista w zakresie socjologii wsi, D. G. MacRae (ur. 1921), wykładowca socjologii w London School of Economics w Londynie, S. N. Eisenstadt (ur. 1923), dziekan wydziału socjologicznego na uniwersytecie w Jerozolimie, T. Agersnap (ur. 1922) z Danii, redaktor skandynawskiego czasopisma „Acta Sociologica”. Z artykułu Agersnapa dowiadujemy się, że pierwszą katedrę socjologii w Szwecji (na uniwersytecie w Uppsali) objął w 1947 r. T. T. Segerstedt (ur. 1908). Wcześniej katedry socjologii powstały w Danii i Finlandii.

S. Rokkan (ur. 1921) z Norwegii jest czynny w zespole kierującym badaniami Instytutu Badań Społecznych w Oslo. Instytut ten jest jednym z dwóch uzupełniających się ośrodków socjologicznych w Oslo. Drugim jest Instytut Socjologii (przy uniwersytecie w Oslo), którego dyrektorem jest profesor socjologii S. Holm (ur. 1910 r.). Obydwa instytuty powstały w 1950 r.

Z *Lexiconu* dowiadujemy się, że profesorem socjologii na Wyższej Szkole Nauk Społecznych w Helsinkach jest E. A. Allardt (ur. 1925) ze studiami socjologicznymi w USA w latach 1953—1954; profesorem socjologii i od 1958 r. dyrektorem Instytutu Badań Społecznych na uniwersytecie w Teheranie jest E. Naraghi (ur. 1926) z doktoratem socjologii uzyskanym na Sorbonie. Prof. Naraghi jest autorem interesujących prac socjologicznych i ekonomiczno-społecznych w języku perskim oraz francuskim i angielskim. Jest bardzo czynny w pionierskiej pracy tworzenia socjologicznego ośrodka w Teheranie, któremu brak socjologów. UNESCO, pragnąc przyjąć z pomocą Iranowi, zwracało się również do Polski w poszukiwaniu doświadczonego socjologa, który by chciał wziąć udział w organizowaniu socjologicznego ośrodka w Teheranie.

W krajach o dużej obfitości socjologów, jak Stany Zjednoczone A. P., w zróżnicowanej strukturze wieku uniwersyteckich ośrodków socjologicznych na czoło wysuwa się kategoria ludzi w wieku 40—50 lat życia. W tej kategorii wieku mamy w *Lexiconie* wybitne i szeroko znane nazwiska z Columbia University w Nowym Jorku: R. K. Merton (ur. 1910), C. W. Mills (ur. 1916), także B. Barber (ur. 1918). Wśród nich bardzo czynny naukowo, starszy od tamtych jest P. Lazarsfeld (ur. 1901).

Czołowe osobistości lat trzydziestych: R. M. MacIver (ur. 1882) i R. S. Lynd (ur. 1892), wyszli już z czynnej czołówki uniwersyteckiej. MacIver, na emeryturze, mieszkający poza Nowym Jorkiem w zaciszu pięknego lasu, mając za sąsiada dziekana wydziału socjologii w Hunter College (New York) Th. Abela (ur. 1893), poza osobistą pracą naukową służy konsultacjami przyjaciółom i dawnym uczniom.

University of Chicago również potwierdza banalną obserwację o czołówce socjologów o wieku 40—50 lat. D. Riesman (ur. 1909), autor jednej najbardziej głośniejszych książek socjologicznych pt. *The Lonely Crowd* (1950), w roku opublikowania tej książki miał 41 lat.

Zbliżony wiekiem jest inny wybitny profesor tego uniwersytetu E. Shils (ur. 1911) oraz P. M. Hauser (ur. 1909) i B. F. Hoselitz (ur. 1913). Obok tej „młodzieży” wspomniany jest L. W. Warner (ur. 1898) oraz będący na emeryturze E. W. Burgess (ur. 1886) wciąż czynny naukowo, ale zdala od czołowych stanowisk organizacyjno-naukowych i już nie z czołówki umysłowego ruchu socjologicznego.

Oto jeszcze struktura wieku wydziału socjologicznego University of California w Berkeley (w 1958 r.): H. Blumer (ur. 1900), dziekan wydziału, L. Löwenthal (1900), K. Davis (ur. 1908), L. Coser (ur. 1913), R. Bendix (ur. 1916), D. Selznick (ur. 1919) i wspomniany już S. M. Lipset (ur. 1922).

W Polsce równie młodą, a nawet młodszą strukturę wieku wykazywał w tym samym roku (1958) czteroosobowy zespół profesorów i docentów socjologii Uniwersytetu Łódzkiego obejmujący daty urodzenia: 1904, 1913, 1919, 1921. Łódź (podobnie jak inne ośrodki socjologiczne w Polsce) nie wytrzymuje jednak porównania z Berkeley czy innym poważnym uniwersyteckim ośrodkiem socjologicznym w Ameryce pod względem produkcji socjologicznej lat 1949—1956, zwłaszcza opartej na badaniach stosunków współczesnych.

Była mowa o tym, że w *Lexiconie* nie ze wszystkich krajów socjologowie zostali uwzględnieni jednakowo szeroko. Reprezentacja pokoleń w socjologii polskiej zmieni się nieco, jeżeli dodamy następujące, nieuwzględnione osoby, spośród profesorów i docentów: prof. N. Assorodobraj (1908), doc. S. Kowalski (1904), doc. S. Nowakowski (1912), doc. A. Kłoskowska (1919) i doc. J. Lutyński (1921). Wymienieni uzupełniają obraz socjologicznego personelu profesorskiego i docenckiego według stanu na rok 1956. Z tym uzupełnieniem w kategorii wieku około 45 lat było 4 osoby (wszystkie z doktoratem socjologii uzyskanym przed wojną, a z dalszym etapem drogi naukowej — dopiero po wojnie) oraz 2 docentów w wieku 35 lat, którzy studia uniwersyteckie odbyli po wojnie, zrobili doktoraty i uzyskali docentury. Z taką liczbą personelu profesorskiego i docenckiego wchodziła socjologia polska w nową fazę ożywienia i odmładzania się w 1956 r. W obrazie tym uderza nie tylko ogromny deficyt kategorii wieku pomiędzy 35—45, lecz także poważne opóźnienie i zahamowania (na skutek wojny oraz w okresie powojennym) w publikacjach naukowych tej starszej kategorii w wieku lat 45 i wyżej. Nieliczny personel samodzielnych pracowników socjologii w Polsce, powiększający się bardzo powoli, nie pozostaje w realnej proporcji do szybko wzrastających potrzeb dydaktycznych i badawczych.

Na strukturze wieku nie kończy się wartość, jaką dla socjologa, historyka myśli, historyka kultury przedstawiają biograficzne słowniki. Od struktury wieku droga prowadzi dalej do problemu pokoleń i do problemu ciągłości oraz zasięgu szkół socjologicznych i w ogóle prądów umysłowych.

Była już wzmianka w tym, że jedynym „socjologiem” sprzed XVIII wieku, uwzględnionym w *Lexiconie* jest Ibn Chaldun. Ibn Chaldun czekał na dalszy rozwój socjologii w swoim kraju (i na swój renesans nie tylko w Kairze) przeszło 500 lat¹. Z *Lexiconu* dowiadujemy się, że prof. El-Saaty (ur. 1916) z Kairu, z wykształceniem angielskim, przewodzi egipskiej „narodowej szkole socjologicznej”, wiążącej socjologię z problemami społecznej przebudowy kraju. El-Saaty jest m. in. autorem dwutomowych *Zasad socjologii* (1954/1955) w arabskim języku.

El-Saaty informuje nas, że ojcem socjologii nowoczesnej w Egipcie jest A. A. W. Wafi (Ali Abdel Wahed Wafi) ur. w 1901 r., z wykształceniem socjologicznym francuskim. Będąc wyznawcą Durkheima, Wafi przeniósł metody szkoły Durkheima do badań nad instytucjami egipskimi. Wafi był pierwszym Egipcjaninem, dla którego socjologia była osobną specjalnością naukową; socjologię zaczął wykładać na uniwersytecie w Kairze w 1931 r. jako pierwszy wykładowca tego przedmiotu na tym uniwersytecie, a następnie profesor socjologii od 1943 r.

El-Saaty również pisze w *Lexiconie* o innym starszym koledze, kierowniku sekcji socjologicznej na wydziale humanistycznym uniwersytetu w Kairze: prof. A. E. A. Ezzat (ur. 1907). Dowiadujemy się, że Ezzat, także wyznawca Durkheima, tłumaczył Durkheima na arabski i m. in. opublikował w 1952 r. studium porównawcze o Ibn Chaldunie i Durkheimie.

Józef Chalasiński

PIERWSZY POLSKI PODRĘCZNIK PSYCHOLOGII SPOŁECZNEJ

Wprowadzenie do psychologii społecznej Stefana Baleya (Warszawa 1959 Państwowe Wydawnictwo Naukowe, ss. 226) jest nowością wydawniczą, zasługującą na uwagę nie tylko jako pierwsza próba popularnego podręcznika w polskim języku z psychologii społecznej, lecz także jako interesu-

¹ J. Bielawski, *Twórca socjologii w świecie Islamu. Ibn Chaldun i jego poglądy na kulturę i społeczeństwo*, „Kultura i Społeczeństwo”, 1959, nr 2, s. 3—34.